
BANGÓ JENŐ

GYERMEKKOROM OPERÁJA

Nyolc éves koromban kezdődött operaénekesi karrierem. Akkor fedezték fel szüleim, hogy szép hangom van és jó a hallásom. A rádióban hallott énekeket azonnal el tudtam énekelni, komoly zeneműveket tudtam dúdolni. Ezt a képességemet először egy költözködéskor kellett bizonyítani és felhasználni. Apám állást változtatott és otthagyta a szentgotthárdi kaszagyárat - Pesten a Vadásztöltény Gyutacs és Fémárugyárnak lett a szállítási főnöke. Ez szolgálati lakást és magasabb fizetést jelentett, ami a négy gyermek felnevelésénél fontos volt. Egy óriási teherautóra pakoltuk fel a holminkat. Természetesen bátyáim a teherautó belsejében a bútorokon viháncolhattak az egész út alatt, nekem meg félig anyám ölében a vezetőfülkében volt a helyem. Az első kilométereket végig sírtam irigységemben és mérgemben, amit bátyáim még csak fokoztak, mert mindenféle szárfülekét mutattak a visszapillantó tükörben és a fellebbentet ponyva alól nyelvet öltögettek rám. Egész éjszaka tartott az utazás Szentgotthárdtól Budapestig. Éjfél felé a sofőr már panaszkodott, hogy igen álmos, erre anyámnak mentő ötlete támadt. Mi lenne, ha énekelnék, akkor a sofőr bácsi is ébren maradna. Szerencsére a sofőr muzikális alkatú ember volt és azért elaludni sem akart, így nem vette zokon, hogy egész Pestig operaáriákkal szórakoztattam. Már magam sem tudom honnan jutott az a sok ária az eszembe - de akkor elég volt egy dallamot csak egyszer hallani, már meg is jegyeztem. Ahol nem tudtam a szöveget ott dúdoltam. Mi az, hogy dúdoltam? Üvöltöztem, mert hiszen a motor lármáját túl kellett harsognom, hogy ne aludjon el a sofőr. Arra még emlékszem, hogy az Üllői útra a János vitéz áriáival kanyarodtunk be. Meg lett alapozva énekesi hírnevem.

Ezután mindenhol énekelnem kellett - főleg nagyanyám biztatására. Nem mulasztotta el a vendégekkel legkésőbb a túrósfánk és a feketekávé között közölni, hogy az ő kis unokája nagyon szépen énekel. Nem maradt más hátra a vendégeknek, mint hogy meghallgassák a csodagyereket. Énekeltem bombázások szünetében az óvóhelyen és a "felszabadulás" után még a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének helyi csoportjában, melynek anyám volt a vezetője. Igaz, hogy nem sokáig, mert az általa szervezett óvodában imádkoztatta a gyerekeket ezért hamarosan lemondatták.

Repertoáromon Mozart "Gyermekem, ó aludj már" c. altatódala mindig szerepelt, evvel arattam a legtöbb sikert fellépéseimen. De énekeltem a Don Giovanni-ból a Mosoly országáig mindent. Elég volt csak a rádiót bekapcsolni, s ott egy áriát figyelemmel meghallgatni és kész - már le tudtam énekelni.

Werner Mária, aki a szomszédunkban lakott tanított énekelni. Tőle tanultam az első énekesi technikákat, az éneklés alapelemeit. A nagy oratórium-énekesnő még fiatal lány volt, akkor kezdte a Zeneakadémián a tanulmányait. Édesanyja zongorázni tanított és az egyik zongoraórán találkoztam Pécsi Sebestyénnel, az orgonistával, aki Werner Mária férje lett. A korosztályomból valók még emlékezhetnek erre a feltűnést keltő házasságra, hiszen a házaspár között hatalmas korkülönbség volt. Mégis jól sikerült a házasság, hiszen a művészet kötötte össze őket. Azt hiszem, hogy egy sereg gyermekük született.

Igazi operaénekesi karrieremet a keresztanyámnak köszönhetem. Juci néni anyám gyerekkori barátnője volt, hetenként láttuk vendégül és ilyenkor mindig előkerült a félve őrzött porcelánkészlet. Ő olvasta egy újságban azt hiszem 1944 elején, hogy a Magyar Állami Operaház fiúgyerekeket keres a gyermekkórusába. Először nem vettem komolyan a dolgot, mert nem tudtam elképzelni, hogy engem oda felvegyenek. A focizás akkor már kilenc évesen jobban érdekelt, mint az énekelgetés. De Juci néninek tekintélye volt, és amit elhatározott, azt keresztülvitte. Apám semlegesesen állt a dolgokhoz, anyám, mint mindig aggódással. Ő különben ismerte az operát, mert fiatalasszony korában, mint hitoktató, a balettiskolában hittant tanított. Nem volt nagyon jó véleménye az operai iskoláról és az ott tanuló balettpatkányokról. Hihető, hogy a hittan nem volt a kedvenc tantárgyuk.

Juci néni tehát egy szép napon kézen fogott és elvitt a Hajós utcai színészbejáróhoz. Már az utcán hosszú sor állt, szülők fogták izgatottan fiúgyermekük kezét és tolakodtak előre. Nagyon gyorsan ment a dolog. Libasorban mentünk a félemeleti kiskarteremig, ott a szülők kívül maradtak és mi egyenként beléptünk. Egy zongorista ült előttünk és egy asztalnál három fiatal karmesterjelölt foglalt helyet. Az egyik felírta a nevet, megnézte a jelentkezőlistát, a másik valami füzetben lapozgatott és a harmadik megszólalt: "Na, gyerek énekelj valami szépet". Elkezdtem az "Én, a pásztorok királyát", de

www.yblarchiv.hu

alig értem az első strófa végére megszólalt az egyik karnagy: „Na, jól van, elmehetsz. Jöhet a következő.” Megbuktam. Lángvörös arccal közöltem ezt a tényt a keresztanyámmal, aki sietve húzott ki az utcára, nehogy még a helyszínen elbögjem magam. Vigasztalásul a művészkávéházban egy csomó krémest ehettem. Ezzel én tulajdonképpen a dolgot el is felejtettem.

Két hét múlva izgatottan rohant ki hozzánk Juci néni, kezében lobogtatva az Operaház levelét. Behívnak egy második próbaéneklésre. Ez már akkor nekem is tetszett. A második alkalommal körülbelül harmincan voltunk egy teremben és rögtön közölték, hogy tízet vesznek fel - a többi várakozó listára kerül. Aztán megint egyenként vonultunk be a kiskarterembe most már egy népesebb bizottság elé. Zongorakíséréssel skáláznunk kellett, különféle utasításokat kaptunk, hogy hogyan lélegezzünk a magas és a mély hangoknál, egy karnagy által előre énekelt dallamot kellett hibátlanul visszadúdolni - és ehhez hasonló dolgokat. Mikor mind a harmincunkat meghallgatták összeült a vizsgálóbizottság a zárt ajtók mögött. Kellett vagy egy óráig várni. Aztán jött az eredményhirdetés, egymás után olvasták fel a neveket. A húszadik névnel megálltak és kijelentették: ez a húsz gyerek a várakozó listára került, a többit felvették és megkérték a felvetteket, hogy még maradjanak itt. Nagyon boldog voltam és a legszívesebben elküldtem volna Juci nénit, hogy egyedül élvezzem a dicsőséget, de ő makacsul maradt. Majd megvár a portánál.

Összenéztünk mi tízen a kiválasztottak, vizsgáltuk egymást - de nem találtunk ismerősöket, mert mind különféle iskolákból jöttünk. Egy társamnak a nevét azonban jól megjegyeztem. Nádasnak hívták. Ő lehetett a protekciós, mert az egyik fiatal karnagy, mint jó ismerőssel beszélgetett vele. Később ő lett riválisom is - de ezt akkor még nem tudtam. Közölték velünk, hogy kétszer hetente próbára kell mennünk és esténként azokon az előadásokon szerepelünk, ahol gyerek illetve fiúhangra van szükség. Az iskolából a próbákra el fognak engedni és a szereplésünkért még pénzt is fogunk kapni.

Alig vártam, hogy hazaérjünk és otthon Juci nénivel versenyezve, egymás szavába vágva meséltük felvételem történetét. Juci néni saját fontosságát is hangsúlyozta, amit nem vettünk rossz néven tőle. Apám felfigyelt, amikor említettem, hogy fizetést is fogok kapni. Életem első fizetését kilenc éves koromban! Anyámat gondolkozóba ejtette az a tény, hogy az iskolából hiányozni fogok többször is. Meg kellett ígérnem, hogy rendesen fogok azért tanulni, mert hiszen fél év múlva gimnazista leszek. Az első gimnazista a családban. Bátyáimat nem nagyon hatotta meg kezdődő operaénekesi karrierem - inkább csúfolódtak rajta, de ezt már tőlük megszoktam.

Egy hét múlva megkezdődtek a próbák. Először kísértek, vittek és hoztak az operába, de egy pár hetes erőteljes tiltakozás után elértem, hogy egyedül mehettem - hiszen a többi gyereket se kísérték, igaz, hogy azok idősebbek voltak és a közelben laktak. Alig kilenc évesen, egyedül a villamoson, szinte vártam, hogy valaki megszólítson: hova megyünk kisfiú? De nem szólított meg senki az égvilágon. Ugyanis ha bárki szóba állt volna velem, már előre kész lettem volna a válasszal: csak ide az operába megyek dolgozni, énekelni.

Az iskolában büszkén lobogtattam a tanítónő előtt az operai igazolást. Mikor próba volt el kellett engedni - s hogy meddig tartott a próba, azt nem tudták meg az iskolában. Osztálytársaim csak erre az egyre voltak irigyek, arra, hogy lóghattam az órákról - az operai szereplésem nem érdekelte őket.

A próbák különben elég unalmasak voltak és mindig ugyanolyan rituális szerint folytak le. Fiatal karnagyunk - Farkas Ferencnek hívták, később zeneszerzőként lett híres, de akkor még csak egy sovány, jelentéktelen külsejű fiatalember volt - kiadta a jelszót: Olajozzunk! Ez azt jelentette, hogy mind a hat magánhangzóval és az m vagy az l-betűvel, skáláztunk, vagy egy dallamocskát énekeltünk, mindig egy hanggal magasabban. Olyan magasra vitte a karnagy a hangokat, hogy egyikünk-másikunk már nem bírta. Akik bírták, avval viszont folytatta a magas cé-ig (talán még feljebb is). Elvörösödött arcokkal fújtuk, cincogtuk és vinnyogtuk a nótát az első fél órában. Aztán egy kis pihenés után énekelhettünk, amit akartunk, kis karnagyunk azonban ügyesen a magyar népdalok felé irányított minket és nem a slágerek mezejére.

Csak egy hónap elteltével, heti két többórás kemény próba után kezdtük el igazán az operai éneklést. Egyszerre a Hány János, a Turandot és a Tosca gyermekkórusát gyakoroltuk, mikor mihez volt kedvünk. Általában a félemeleti kiskarteremben próbáltunk és mikor már karnagyunk szerint jól ment a dolog, jött azt összpróba a felnőttekkel a második emeleti nagykarteremben.

Mikor először oda libasorba bevonultunk, a bácsik és nénik mosolyogva néztek ránk. Karnagyunk a háttérből biztatott, mert itt már a vezénylés a betanító főkarnagyok dolga volt. Ahogy visszaemlékszem ezek szigorú emberek voltak, sokszor kiabáltak a felnőttekkel, minket letoltak, sőt ki is zavartak, ha túl jókedvűek voltunk. Beképzelt fő okosoknak tartottam őket - nem úgy, mint a mi kis karnagyunkat, akit időközben megszerettem. A fő okos főkarnagyok viszont meghunyászkodó kisfiúkká változtak, ha belépett a karmester. Ez ritkán történt meg és a karmester, aki majd az operát vezényelni fogja, csak egy pár percet töltött körünkben. De jó volt látni, hogy az örökké rosszkedvű, kiabáló és goromba főkarnagyok ilyenkor szelíd bárányok lettek és mindenre csak alázatosan bólogattak, amit a maestro odasúgott nekik. Ilyen rövid beugrásokon láttam először Klemperert, Failonit, Fricsayt (később mellszobrát a berlini operában negyven év múlva rögtön felismertem!), Komort és Ferencsiket. De itt találkoztam a kor nagy énekeseivel is: Nagy Izabellával, Svéd Sándorral, Székely Mihállyal és Palló Imrével. Imre bácsival össze is barátkoztam, egy ideig a mintaképem volt, amíg cserkész nem lettem, mert ott a parancsnokok és a tisztek még jobban imponáltak.

richpoi.com

A próbák fénypontja természetesen a kosztümös főpróba volt általában a bemutató előtt egy héttel. A zenekar az árokban ugyan ingben volt még öltözve, és maguk a főszereplők is félig meddig civilben voltak, de mi már rendesen jelmezben, kifestve, kikészítve léptünk fel. Előttünk félelmetesen sötétben tátongott a nézőtér, mögöttünk még díszleteket cipeltek a munkások, parancsszavak, kiabálás, az egész főpróba nagyon kaotikusnak tűnt, ideges, percenként áriákat, zenekart lekopogó karmesterrel, izgatottan rohangáló

karnagyokkal, rendezővel és a sűgőval. A sűgő szerepe egy rejtély volt előttem, senki, soha nem nézett rá és ő maga is azt hiszem feleslegesnek érezhette magát. A hatalmas partitúra könyvben unottan lapozgatott, nagyritkán felpillantott, hogy megvagyunk-e még, aztán elmélyült olvasmányában. A főpróba végeztével ő hagyta el először a szűnpadot. Minek egy operába sűgő? Úgy se hallja őt senki a nagy zenebonában.

Két hónapig tartó kemény próbák után eljött első szereplésem napja. A "Háry János" daljátékban léptem fel először, mint az osztrák császár oskolás fiainak egyike. A második felvonásban Háry János éppen szalonnázott az osztrák császárral, amikor mi, a fiai bevonultunk jóéjszakát kívánni fenséges apánknak mind a tízen. Császári apánk megszólalt:

CSÁSZÁR: Na, gyerekek csak ide, köszönjétek szépen Háry bácsinak.

A KIS HERCEGEK: Isten hozta!

CSÁSZÁR: Adjatok pacsit. Osztán mutassátok meg, hogy mit tanultatok »a rádió-iskolában«.

Abban az időben ugyanis már megkezdődtek a bombázások és a rádióiskola a bombázásoknak köszönhető "modern" pedagógiai újítás volt. Ugyanakkor sok vicc is terjedt ezzel kapcsolatban. A közönség harsány tapssal jutalmazta a bon mot, amit mi akkor beköpésnek vagy úriasabban poénnak hívtunk.

Aztán mi következünk. "Á-bé-cé-dé / Rajtam kezdé...". Szólószerepem is volt, egy mondatból állt: „A nagy bölcsességet...,” énekeltem és „A nagy eszességet..” replikázott rá Nádas. Ketten szólóztunk, még nem dőlt el a csata, hogy ki legyen a fő-szólózó, de minden reményem megvolt, hogy én leszek. A szólóéneklés dupla gázsit jelentett arra az estére - de ezt Nádassal akkor meg kellett osztani.

Szüleimnek a harmadik emeleten tudtam csak jegyet szerezni az első operai fellépésemre, de tudtam, hogy ott vannak és ez nagyon lelkesített, meg az a tény is hogy az egész Operaház most csak rám figyel. Az előadás után taxival mentünk haza és még sokáig téma volt a rokonságnál és a szomszédoknál első szereplésem, annál is inkább, mert a rádió is közvetítette. Sajnos akkor még nem volt magnó, így első áriám a magyar operában elveszett az éter hullámain. Később már rutinosan fogtam fel a rádióközvetítéseket, és legfeljebb másnap közöltem hanyagul a fiúkkal az iskolában: „Hallottatok a Turandot-ban?” Nem hallottak!

Anyám be akart írtni a piarista gimnáziumba. Az igazgató csak akkor vett volna fel, ha lemondom az operai szerepléseimet - mert ezt méltatlannak találta egy nagyhírű katolikus gimnáziumhoz, még ma sem tudom miért. Lényeg, hogy az opera mellett döntöttem s így a Kölcsey Ferenc Gimnáziumban kezdtem az

első évet. Illetve csak alig kezdtem, mert októberben bombatalálat érte az épületet és átköltöztünk a Markó utcába. Nemsokára onnan is kibombázták az iskolát.

A háború már a vége felé közeledett, Debrecennél álltak az orosz tankok, de az operában folytak tovább az előadások. Az egyik alkalommal, amikor a próbára mentem a színészbejáró egyik portásán - magas bajuszos ember volt - nyilaskeresztes karszalagot láttam. Később még egészen Pest ostromáig többször is találkoztam vele nyilas egyenruhában. Soha sem volt túl szimpatikus, most meg egyenesen félttem tőle. Nem értettem természetesen a politikához és a véleményem még a szüleim irányították. Tőlük hallottam, hogy a nyilasoktól nem sok jót lehet várni, és ha lehet, kerüljem az ilyen egyenruhásokat. A próbateremben több fiatal karnagy nyüzsgött, az egyikük izgatottan közölte, hogy rekordidő alatt karácsonyig be kell tanulnunk egy új operát. Ennek tulajdonképpen örültünk, mert ez több próbát és így több zsebpénzt is jelentett. Egy fiatal, nyilasok által pártfogolt zeneszerző "Petőfi" címmel írta meg nagy művét. Azt hiszem láttam is a karnagyok között, s mikor kiment a próbateremből, többen kollégái közül csóválták a fejüket vagy grimaszokat vágtak. A gyermekkórus szerepe ebben az új operában az lett volna, hogy Szendrei Júlia körül nyüzsögtünk és megkértük, hogy meséljen. Nádasnak illetve nekem szólószerep jutott volna a következő világrengető szöveggel: „Júlia néni szépen kérünk, tündérországról mesélj minékünk”, mire a kórus felelt: "Mesélj, mesélj Júlia néni". A többi szövegre már nem emlékezem, de az egész gyermekkórusi rész komplikált, eléggé dallamtalan dolog volt.

A próbák egyre sűrűbben követték egymást. A bemutatót már december elejére tették és mindenki, zenekar és énekesek fejveszetten próbáltak, hogy kész legyenek addigra. Egy délelőttre emlékszem. Egész napra elmaradhattam az iskolából a próbák miatt. Az egyik próbaszünetben kihajoltunk az ablakon és távolról alig hallhatóan ágyúörgésre lettünk figyelmesek. Szóltunk a karnagnak is, aki csak legyintett - ezek az oroszok, már húsz kilométerre vannak Pesttől. Aztán szinte csak maga elé dörögve hozzáfűzte: "Majd lesz nekünk Petőfi..."

Otthon már nem akartak elengedni a próbákra. Apámat behívták az operaigazgatóságra és közölték velem, hogy hazafias kötelessége fiát elengedni a próbákra, mert abban a nagy boldogságban fog részesedni, hogy a bemutatón a Nemzetvezető testvér előtt énekelhet. Az oroszok pedig nem fognak Pestre bevonulni, s ha időlegesen mégis át kellene nekik adni a várost, az operát mindenestől áttelepítik a Dunántúlra vagy Ausztriába addig a rövid ideig, míg ki nem verik az oroszokat. Apámnak felajánlották, hogy engem, mint szólóénekest is magukkal visznek ebben az esetben - esetleg, ha lenne hely a teherautón jöhet az egész család. Ez már nem tetszett otthon. Természetesen az oroszoktól

féltünk, de a nyilasoktól is és nem akartunk kitelepülni. Az ágyúdörgés egyre erősebb lett, a próbák azonban rendületlenül tartottak tovább. Mikor aztán leállították a villamosjáratokat is anyám kijelentette, hogy többet nem mehetek próbára. Hiába könyörögtem, esküdöztem, hogy vigyázok magamra otthon kellett maradnom. Már az iskola is bezárt.

Decemberben elkövetkezett a főpróba. Ekkor már lőtték Pestet az oroszok, emlékszem, hogy mi gyerekek többször is találtunk föl nem robbant lövedékeket az utcán és játszottunk velük. Megjött a parancs: a főpróbára be kell menni. Szüleim nem engedtek és órákig tartott a vita, hogy meggyőzzem őket. Tényleg aznap délelőtt mintha csendesebbek lettek volna az orosz ágyuk, kósza hírek is jártak, hogy visszaverték őket. Végre sikerült elérnem, hogy egyik bátyám kíséretében elengedtek a próbára. Gyalog indultunk neki az útnak majdnem Újpesttől be az Operáig. A Váci úton a Rákos patakánál találtunk egy teherautót, már tele emberekkel és arra gyorsan fellopakodtunk. A sofőr azonban nem volt hajlandó tovább menni és követelte, hogy szálljanak le az emberek az autóról. Sokáig ordított velünk és végül beleegyezett abba, hogy az asszonyok és az idősek maradhatnak, a többinek azonban le kell szállni. Lógó orral másztunk le elsőnek az autóról. Tovább mentünk gyalog. A Róbert Károly körútnál füttyült felénk az első lövedék. Próbáltunk a házfalak mentén osonva előre jutni, de az ágyúzás egyre erősebb lett. Végül a Nyugatinál lemondunk a főpróbáról. Egy nyilas őrzőzár zavart be egy kapu alá és bátyámat igazoltatta. "Magának már a fronton lenne a helye" mondta alig tizenhat éves bátyámnak a nyilas suhanc, mire én ártatlanul megszólaltam: "A bátyám nem mehet a frontra, mert engem kell, hogy bekísérjen az operába". Alig tudtam a fejemet az utolsó pillanatban elhúzni a pofon elől, amit a nyilas le akart kenni. Itt kár lett volna valamit is még mondani, ezért visszafordultunk és csúszva-mászva estére újra otthon voltunk. Addigra már az egész család leköltözött a szenespincébe - február végéig ott is laktunk.

Az ostromot aránylag szerencsésen túléltek. A házunkat nem érte bomba, a kis pincében kitartott a szén és a két nagy zsák kukoricaliszt is eltartott februárig. Március végén megkezdődött az iskola, egyelőre az épségben maradt Széchenyi fürdőben. Május felé üzent az opera, hogy megkezdődnek a próbák. A gyerekkórus tagjai közül alig hiányoztak - és ott volt Nádas is. Nem kívántam semmi rosszat neki, de titokban reméltem, hogy esetleg disszidált nyugatra. Ő nem sejtette, hogy mennyire a riválisomnak tartottam. Bennem volt már egy igazi művész irigykedés. Meg voltam győződve róla, hogy nekem szebb hangom van és hogy az tulajdonképpen igazságtalanság, hogy mindig ő kapja a szólószerepeket. A legjobban azonban az bosszantott, hogy amíg Nádas egyedül énekelhetett a színpadon, addig nekem a színpad mögött ott kellett lennem. Én voltam a helyettese, ha valami történt volna velem. De soha semmi nem történt,

még meg sem fázott az alatt a három év alatt, amíg a gyermekkórus tagja voltam.

A legkellemetlenebb volt ez a helyzet a "Tosca" előadásán. Itt a gyermekkórus az első jelenet fináléjában lépett fel, normális ma is használatos ministránsruhában. Valóban abban az időben igazában is ministráns voltam. Fellépésünk után gyorsan lerohantunk a pincehelységben lévő öltözőbe, ledobáltuk magunkról a karinget és mehettünk haza. A többiek. Mert nekem ott kellett maradnom a Nádas helyettesítése miatt. Ezt tudták a társaim is, és ha gonoszodni akartak megkérdezték: „Még világos van, nem jössz egyet focizni az Ó utcai grundon?” Aztán rögtön hozzátették: „Ja persze, te nem jöhetsz, a Nádasst kell kivárnod.” Csak úgy forrtam a dühtől.

A számomra unalmas második felvonás alatt olvasgattam, volt, amikor a másnapi leckémet csináltam a társalgóban. A harmadik felvonás elejére azonban pontosan ott kellett lennem. Amíg felment a függöny, addig a karnagyok Nádasal halkán „olajoztak”, időnként nekem is kellett ezt csinálnom. Aztán jött a pásztorfiú dala:

„Jaj, mennyi sóhaj,
Míg búsan járok-kelek!
Hozzád elviszik
A messzelátó szelek!

Ezután egy hosszabb szünet, majd jött a dal crescendója:

Csalfa lány, szívem meg sem érted,
Hej, pedig érted
Öl meg a bánat!
(Fordította: Várady Sándor)

Puccíni eddig énekelteti az Angyalvár tövében birkáit legeltető római pásztorgyereket. Három perc alatt vége az egésznek.

Aki nem ismeri az operát, nem tudhatja, hogy ez a három perc nem is olyan egyszerű és könnyű. A színpalak mögötti éneklés komoly odafigyelést követel. A Toscában a zenekar aláfest, kolompol a nyáj, a karmester vezényel hozzá. Ezt a vezénylést átveszi egy karnagy, aki a színpal egyik lyukához (a számtalan sok közül) odatapasztja szemét és átveszi a karmester vezénylését. Balkézzezzel tud csak vezényelni, mert jobb kezével az egyik színpalat kifeszítő gerendába kapaszkodik. Ezt a vezénylést egy második karnagy utánozza, akivel szemben áll Nádas. A díszlettologatók betolnak egy öreg harmóniumot és ezen nagyon halkán játssza az ének dallamát egy harmadik karnagy. Nádas csak a második karnagyra figyelt és beintésre pontosan kezdte az éneket. Mindig pontosan

kezde, sohasem hibázott. Én meg tetetett unalommal támaszkodtam a harmóniumra és alig vártam, hogy vége legyen az egésznek. Rohantam ki az utcára, és ha szerencsém volt, még elkaptam az utolsó földalattit az opera előtt.

Ugyancsak a színpalak mögött énekel a kórus a "Turandot" -ban. Fülemben cseng még mindig Puccíni fülbemászó, kínai dallamot utánozni akaró fiúgyermekkar melódiája: „*Ott túl a kék hegyeken darvak bús dala szól,.....*” Itt is legalább három karnagy ügyködik, hogy jól sikerüljön a dolog. Szerettük a Turandotot, mert nem kellett beöltözni hozzá, a gázsi meg ugyanannyi volt.

Minden hónap első hetében fizették a gázsit. A ferde padlójú folyosón - ott ahol ma a turisták az opera megtekintésekor az örökös tagok és karmesterek falra festett arcképeit nézegetik - az egyik ajtóbemélyedésben állította fel Buci bácsi a kockás kabátú, kecskeszakállas főügyelő a kisasztalkát, kinyitott egy nagy könyvet, kikészítette a tolat és a tintát, egy fémdobozban pedig az aprópénzt. Felsorakoztunk és odajárultunk az asztalkához. Bemondtuk a nevünket, Buci bácsi kipipálta a könyvben és közölte „Negyvenöt forint. Itt írd alá”. Besöpörtük a pénzt zsebünkbe, amely fillérre mindig megegyezett a fellépések és a próbákért járó összeggel.

Nagyon szerettük a "Bohémélet"-et. Itt volt a leghosszabb a szereplésünk. Az egész második felvonásban a színen voltunk. Hancúrozhattunk a színpadon, műverekeedéseket rendezhattunk, mint a vásott utcagyerekek, a Momus kávéház asztalairól lopkodhattunk. Igazi ételek ugyan nem nagyon voltak a vendégek tányérjain, a legtöbb étel papírmáséból volt - a csirkecombok meg a bifsztek. Néha akadt valami ehető - palacsinta vagy sózott kerékrépa, ezeket aztán jóízűen elmajszoltuk. Itt is konfliktusom volt Nádassal: Parpignol bevonulásakor, mint szólóénekesnek neki kellett a cappella egy mondatot énekelni. "Nekem trombitát vegyen!". A karnagy beleegyezett volna, hogy egyszer én énekeljem, de Nádas hajthatatlan volt.

A Bohémélet második felvonásához sok statiszta kellett. A Quartier Latin karácsonyi nyüzsgését alakítottuk vagy hatvanan, hetvenen - ki és besétáltunk a színre úgy, hogy kétszer annyinak tűnjünk. Mindenki, aki mozgott az operában ott volt. A balett lányok és a karénekesek férfiak, nők. Pompásan lehetett a balett lányokat bosszantani. Volt, akinek úgy meghúztuk a haját, hogy sírni kezdett, másokat elbuktattunk vagy odaöklöztünk nekik. Kutya macska barátság volt a balettkar bakfisai és a gyermekkórus kiskamaszai között. Azt hiszem lenéztek minket, hiszen ők egy balerinai hivatásra készültek, nekünk meg csak a foci járt a fejünkben. Az ő ideáljuk Csinády Dóra volt - a miénk meg Puskás Ferenc.

Puccini: Bohémélet c. operájának II. felvonása a Magyar Állami Operaházban

Kedveltük még a "Székelyfonót" is - de nem mind. Az öltöztetőnőket a Bohéméletnél még meg lehetett győzni arról, hogy ne öltöztessék lányoknak a gyerekkórus egy részét, lehetett arra hivatkozni, hogy úgyis rengeteg a balettpatkány, vagy, hogy a fociban megrúgtak és sántítunk, de a Székelyfonónál nem volt könnyűlet. A főöltöztetőnő, - aki az öltöző elhagyásakor még egy utolsó ellenőrzést végzett: jól áll-e a kosztúm, eléggé piros-e az arcunk, jól vagyunk-e kirúzsozva és könnyörtelenül visszaküldött, ha hiányosságot látott - a Székelyfonónál ellentmondást nem tűrően mutatott rá néhányunkra és kijelentette: "Lányoknak öltöztök!" Általában azok részéről, akik ezt a "szégyent" megúszták, kitört a röhej és még sokan heteken át csúfolódtak. Mi meg odakullogtunk az öltöztetőkhöz és túrtuk, hogy székely paraszt-peztonkáknek öltöztessen. A jelmezek nagyon reálisak voltak. Akkor még tényleg népviseletben jártak a székelyek. A halinacsizmában, a tizenkét rétegű szoknyában, a gyapjúkendőben különösen lehetett izzadni. Így vonultunk fel rosszkedvűen a színpadra és rázendítettünk: "Egy nagyórú bolha, úgy nálunk kapott vót, ebéden vacsorán mindig csak nálunk vót."

A lánybeöltöztetésnek néha voltak azonban mulatságos következményei is. Mivel a Székelyfonót általában a Fából faragott királyfi után adták egy műsoron,

ez azt jelentette, hogy ezt az egyfelvonásos balett darabot már beöltözve nézhettük végig. Időnként fejcsóválva kérdezték a kóristák "Most te lány, vagy fiú vagy?". Amikor kedvem volt válaszoltam a buta kérdésre, de volt olyan is, hogy a kérdezőt meghagytam a bizonytalanságban. Találja ki.

Azt írom, hogy végignéztük a Fából faragott királyfit jelmezben. Természetesen ezt csak a színpalán mögül tehattuk meg. Minden díszleten voltak ugyanis lukak. Bizonyos lukakat már betervezték, hogy az ügyelők figyeljék a történést, másokat az énekesek fúrtak a vászonba, de voltak olyan lukak, repedések és hasadások öreg díszleteken amit "az idő foga" rágott ki. A probléma csak az volt, hogy ezek a leselkedő lyukak felnőtt szem magasságában voltak. Tehát vagy lábujjhegyen kellett ágaskodnunk, vagy egy gyerekszem magasságában kellett lukat fúrni - ami hivatalosan szigorúan tilos volt. Sokszor a Tosca drámai jelenetét Scarpiával húszan, harmincan is kukucskálták. Voltak, akik fenntartottak maguknak különösen előnyös kukucskálókat és onnan minket gyerekeket könyörtelenül elzavartak.

A Carment, ami nekem különösen tetszett így, lukon keresztül vagy tízszer néztem meg. Itt híres szerepünk volt. A "Váltani megy az őrző" parádés darab, gyerekkarok repertoárjába szívesen beveszik. Valamikor az negyvenes évek végén, mikor már a vas és az acél országa lettünk és Rákosi pajtás születésnapjára készült az ország, a Városi Színházban azt hiszem az Úttörő Szövetség rendezésében budapesti gyermekkórus versenyt rendeztek. Mi az operások természetesen meg voltunk győződve arról, hogy ezt csak mi nyerhetjük meg. A matinén telve a színház a szülők, tanítók és egy sereg kövér pártfunkcionárius pajtás foglalták el a nézőteret. Egymás után léptek fel az iskolakórusok, Kodály és Bartók kórusművekkel. Nem mertük hangosan bevallani magunknak, hogy egyik másik kórus ügyesebben, rutinosabban énekelt, mint mi. Volt olyan kórus is, aki a szovjet mozgalmi dalokból állította össze műsorát. Az Óda Sztálinhoz egy részleténél kitört a kötelező, fergegetes taps.

A szünet előtt mi következünk. Felment a függöny, bemondták, hogy most az Operaház Gyermekkórusa lép fel, mire a közönség tetsző morajjal válaszolt. Fialtal karnagyunk követi a zenekar előjátékát s ekkor megtörténik a botrány. Két taktussal a beintés előtt Nádas elkezd szólóban "Váltani megy....", aztán riadtan elhallgat. A moraj most a közönség részéről nemtetszés nyilvánítva felerősödik. Újrakezdés. Valahogy elénekeltük Bizet remekét. Aztán lógó orral távoztunk a színpadról. Nádas félrevonta a karnagy, mert többen elhatározták, hogy megverik. Ebben a pillanatban szűnt meg riválisomnak lenni. Még sajnáltam is. Nem nyertünk díjat, a végeredmény hirdetésben még a nevünket sem említették. Remélem sem Nádasnak, sem a lelkes kis karnagynak nem történt baja.

"Szabotálás" - sziszegte egy rendező és gyűlölködve nézte leforrázott csapatunkat.

Még egy fél évig maradtam az Operánál, de már nem nagy kedvvel. Az új műsorpolitika eléggé elhanyagolta Puccínit így egy évadban alig volt négy vagy öt fellépésünk. Amit nem tudtam, de a karnagy valószínű sejtett elkezdődött nálam a mutálás. Időnként érthetetlenül megcsuklott a hangom, nem akart engedelmeskedni. Megfáztam, rekedt vagyok mondtam ilyenkor - de éreztem, hogy nagyobb baj is lehet itt. Operaénekesi karrierem aztán véget ért - az őszi évadra magam mondtam le a szereplésem.

Emlékszem még egy romantikusnak mondható fellépésemre a batyki gesztenyeerdő egyik szép tisztásán. 1947-ben Zalabérben nyaraltam a nagynénémnél, Róza néninél, kinn a szőlőhegyen. A vasárnapi mise után közölte a plébános, hogy a szomszéd faluban, Batykon budapesti cserkészek táboroznak és estére mindenkit szeretettel várnak a tábortűzre. A véletlen úgy hozta, hogy ennek a csapatnak pár éve én is tagja voltam a 3-as számú Regnum Marianumnak. Táborozni azonban nem engedtek el a szüleim, mert nem kaptak cserkészruhát a méretemhez. Ez volt a kifogás, az igazság viszont az, hogy nagyon szegények voltunk.

Estére nagynéném szépen kiöltöztetett, feladta rám ünneplő fehér ruhámat és elindultunk a tábortűzhöz. Mind a két falu apraja nagyja ott volt. Besötétedésig tréfás versenyekkel, zsábfutással, célba dobással, focizással telt az idő. Aztán a parancsnok felfedez engem a nézők között és megszólít: „Ugye te vagy az, aki az Operában énekelsz? Nem volna kedved a tábortűznél valamit énekelni?” Kétszer sem kellett kérnie. A "Háry János"-ból énekeltem a "Tiszán innen, Dunán túl"-t.

Utóirat: Ezt az írásomat lerövidítve elküldtem az operabarátok újságjába leközlésre a kilencvenes években. Nem válaszoltak rá. Az ötvenes években még az operák szövegeit hűségesen lefordították magyarra: így lett a Carmenben a híres torreador bevonuló ének francia szövegéből: torreador prend garde-ból magyarul: torreador a gátra! Ez ugyan fonetikusán stimmelt, de a fordítás lehetetlen. Ma már hál' istennek minden operát az eredeti nyelven énekelnek.

ÉLETRAJZI ADATOK

Született: 1934 Január 3. Születési hely: Szombathely. Állampolgárság: belga.

1944-1952. Gimnázium Budapesten.

1952-1956: Teológiai tanulmányok Esztergomban.

1956-1957: Teológiai tanulmányok a bécsi Egyetemen.

1957-1961: Szociológiai tanulmányok a löveni Egyetemen.

1961-1962: Gimnáziumi tanár Bakwangában, Republik Kongo.

1963: Diploma szociológiából a löveni Egyetemen.
1962 –1966: Gimnáziumi tanár Bulle-ben (Svájc).
1967- 1972: Tudományos asszisztens a löveni Egyetem Középeurópai Intézetén.
1973: Doktorátus szociológiából a löveni Egyetemen.
1974-1975: Posztdoktori tanulmányok a freiburgi Egyetemen (Svájc)
1976-1977: Afrikareferens a „Misereor“-nál Aachenben.
1977-1978: Kutató a Provinciális Iparfejlesztési Társaságnál Liege-ben.
1979-1983: Szociológiai professzor a düszeldorfi Szakfőiskolán.
1982-1986: Óraadó tanár az aacheni Technikai Egyetemen.
1987-1999: Szociológiai professzor az aacheni Katolikus Szakfőiskolán
/University of Applied Sciences/.
2000-2004: Óraadó vendégprofesszor az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Jogi
karán
2005-2007: A belgiumi Német Nyelvű Közösség Miniszterelnökségének
tudományos tanácsadója
2008-2009: Doktori iskola kurzusvezetője a Corvinus egyetemen, óraadó a
szegedi egyetemen
2009 - mostanáig: ugyanott